

Madaras László

A Közép-Tisza-vidék – az Alföldnek ez a földrajzilag is jól körülhatárolható egysége – már a honfoglalás első lépcsőjében Árpád magyarjainak birtokába jutott. Így nem lehet különösebben csodálkozni azon, hogy területünkön nagyszámú emléktárgy került feltárássra. A megkutatott temetők és leletek száma napjainkban is egyre gyarapszik. Ennek az egyik legszebb bizonyítéka az éppen ebben az évben a Jász Múzeumba került süvegcsúcs. A fentiek alapján úgy gondoljuk, hogy egy rövid, teljességre korántsem törekvő áttekintés segíthet a kistáj legfőbb leleteinek megismertetésében. Ez segíthet abban, hogy ne csupán a szakemberek, hanem az érdeklődő nagyközönség számára is ismertebbé váljon mindaz az információtömeg, melyet a feltárt tárgyak és tárgye gyűjtemények közvetítenek felénk. Kezdjük meg tehát kalandos utazásunkat honfoglaló őseink háza táján!

Utunk első állomása a Szolnoktól néhány tíz kilométerre fekvő kistelepülés, Kétpó. Itt az 1960-as évek elején a helyi állami gazdaság központjában hibridüzemet építettek, s az alapok kiásása közben egy sír került elő. Mint ahogy az általában lenni szokott, a munkások a leleteket egymás között elosztották, de – bár kissé regényes úton-módon – a legnagyobb részük végül is a szolnoki Damjanich János Múzeumba jutott. A tárgye gyűjtemény több alkalommal is közzésre került, de talán éppen „szórvány” mivolta miatt viszonylag kevés figyelem irányult rá. Pedig, ha egy kicsit jobban szemrevételezzük a kétpói leletanyagot, illetve összehasonlítjuk

A tiszasülyi szablya markolatának aranyozott ezüstdíszje

a korszak leggazdagabb leleteivel, akkor azt tapasztaljuk, hogy a kétpói sír halottja a honfoglalók elitjének a tagja lehetett. De mi is volt ebben a sírban?

A temetkezés természetesen lovassír volt, így megtalálhatók voltak benne a lószerszámok és a szíjzart ezüstveretei. A halott mellé két övet is temettek. Fegyverövét, amin szabljáját és tegezét is hordta, öntött aranyozott palmettadíszes veretek díszítették, s egy oroszlános csattal záródott. Ezen viselhetett az elhunyt aranyozott ezüstcsészéjét is. Igazán egyedi azonban a másik öve volt. Ezt ugyanis színarany veretek díszítették. A nagyszíjvéget és a két különböző típusú veretet szintén palmetták borították. Ráadásul az egyik övdísz palmettái nagyon hasonlítanak az ezüstcsésze nyitómotívumához, egy széles rönkű, háromlevelű életfomótvumhoz, ezzel is igazolva a két tárgy összetartozását. Az aranyöv, az ezüstdísz csésze és a fegyveröv oroszlános csatja együttesen igen magas rangot feltételez, s talán nem tévedünk nagyot, ha azt gondoljuk, hogy a kétpói sírban talán az egyik honfoglaló törzsünk vezetője nyugodhatott.

Ha és amennyiben elfogadjuk ezt az elképzelést, akkor azt is meg kell vizsgálnunk, hogy lehet-e ez alatt a társadalmi szint alatt egy szélesebb réteg jelenlétét valószínűsíteni a Közép-Tisza-vidéken.

A honfoglalók régészeti leletanyagában gyakorta fordulnak elő olyan tárgyak, melyeknek rangjelző szerepük (is) lehetett. Ilyenek a veretes tarsolyok, a tarsolylemezek, illetve a nemesfém szereléssel ellátott szablják, de kivételes esetben a női viselet archaikus elemei



A türkevei tarsolylemez

– így pl. a kaftánok aranyozott bronzdíszjei vagy esetleg a rozettás lószerszámveretek – is talán ide sorolhatók. A Közép-Tisza-vidék feltűnően gazdag tarsolylemezek tekintetében. Itt sűrűsödik egy olyan csoportja e tárgyakkal, melyet a régészeti tipológia nyelvén pontosan körül tudunk írni. E tarsolylemezek legszebb példányai Szolnok-Strázsaalom, Túrkeve-Ecsegpuszta, Kiskunfélegyháza-Radnóti út, Tiszanána-homokbánya, Besenyőtelek-Szörhát lelőhelyekről ismeretesek. Véleményem szerint ezek jelzik annak a társadalmi középrétegnek a legfelsőbb szintjét, amely talán a kétpói törzsfőhöz is kapcsolható, s „alatta” helyezkedhetett el.

A tarsolylemezeknél több nemesfém szereléses szablya is ismert a területről. Közülük talán a legszebb a Tiszafüred környékéről előkerült, s ma a Magyar Nemzeti Múzeumban

Lószerszámdísz Nagykörűből

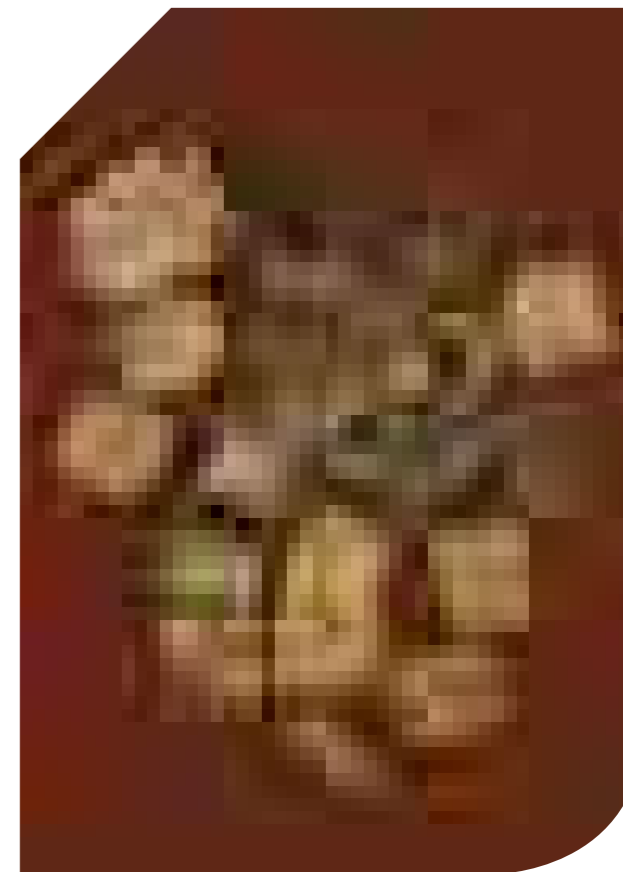


A kétpói aranyöv

őrzött töredék. Ám az 1980-ban előkerült tiszasülyi szablya vizsgálata is sok tanulsággal szolgál. A sokáig a maga nemében párhuzam nélküli ezüst szablavég pontos analógiája az ausztriai Gnadendorf ifjú halottjának sírjából került elő. Ez a tény és a két temetkezés közötti jó néhány egyéb hasonlóság felveti azt a kérdést is, vajon lehetséges-e az, hogy a fiatal férfi, aki a gnadendorfi sírban nyugodott, első, esetleg utolsó kalandozó hadjárata nem éppen a Közép-Tisza-vidékről indult-e el.

Azután egy újabb, éppen a kalandozásokkal összefüggő megfigyelésről is beszámolhatunk, amit szintén ezen a területen figyelhettünk meg. Az általában közismert, hogy a 10.

Övdíszek a nagykörűi sírból





Vilmos, auvergne-i gróf ezüstérmei Kiskunfélegyházáról

századi sírokból nyugati pénzek kerülnek elő. Többségük vagy itáliai, vagy valamely német tartomány által kibocsátott érme. Az viszont már egyedi esetnek számít, hogy két lelőhelyen is olyan francia érme került elő, amelyet nagy biztonsággal köthetünk a 920-as évek hadjárataihoz. Az egyik a Szolnok-Beke Pál halma nevű lelőhely 1. sírjához kapcsolható. Ebben a sírban egy előkelő nőt temettek el. Kaftánjának aranyozott ezüstveretei, ingének aranyozott rombusz alakú veretei és hajfonatának díszei mind-mind ezt támasztják alá. A másik temetkezés pedig a Kiskunfélegyháza-Radnóti utca 48. számú ház telkén látott napvilágot. A sírban nyugvó tarsolylemezes harcos sírjából 22 darab érme került elő. Ezeket a pénzeket Vilmos, auvergne-i gróf bocsátotta ki. Kalandozó magyarjaink ezt a francia területet 924. vagy pedig 926. évi

A tiszafüredi szablya töredéke

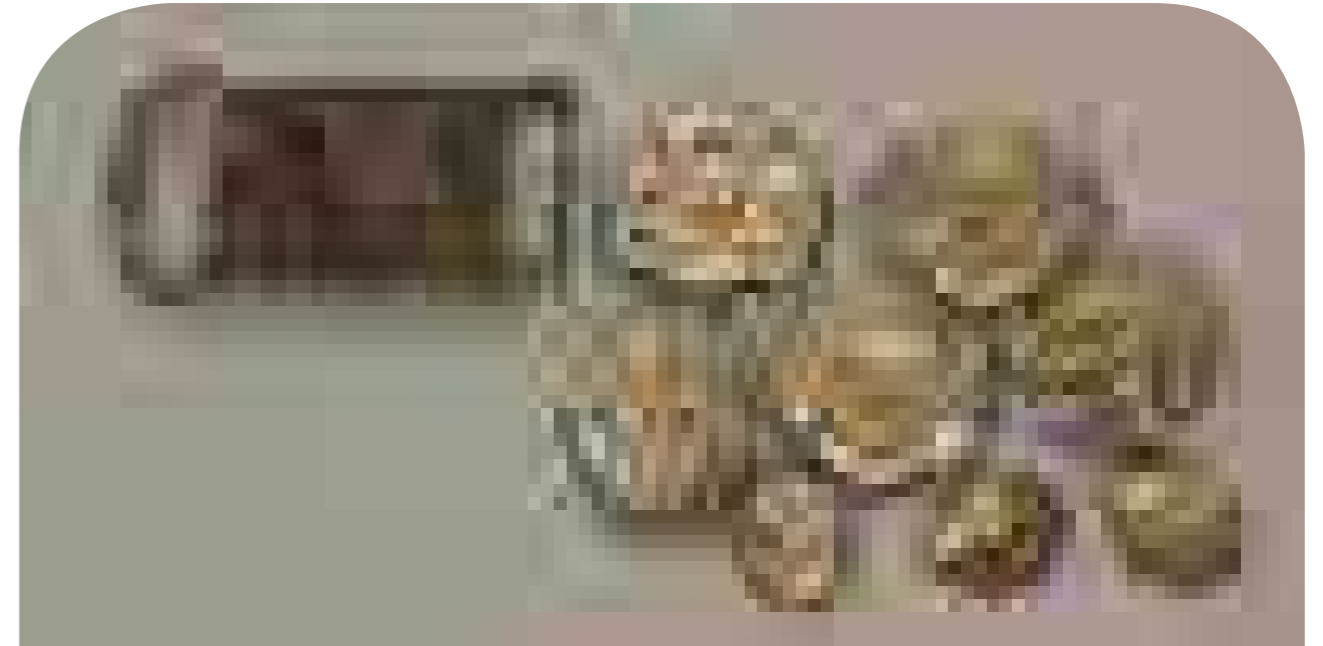
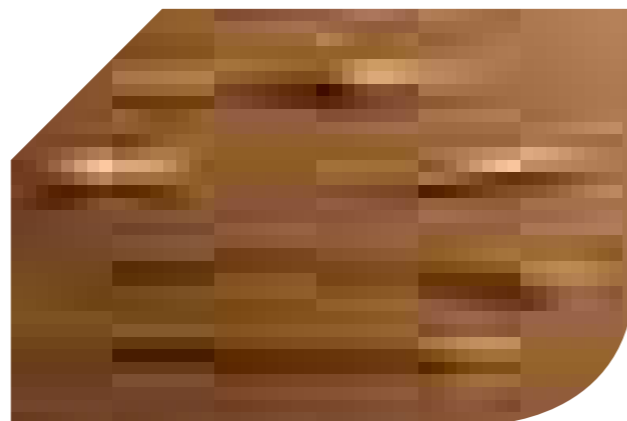


A lószerző aranyozott ezüstveretei Nagykörűből

hadjárataikban érthették el; ekkor juthattak hozzá az érmékhez is. S talán az sem lehet véletlen, hogy ilyen érmék csupán a Közép-Tisza-vidéken kerültek elő, mert nagy valószínűséggel innen indulhattak kalandozni azok a csapatok, amik végül eljutottak Auvergne vidékére. Mindez azt is sugallja, hogy az itt megtelepedő népesség (esetleg törzs?) aktívan részt vett a kalandozásokban. S ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy Tiszasülyön került elő az Alföld legdélebbi arab dirhem lelete, akkor azt is megkockáztathatjuk, hogy egy olyan egységről (törzsről?) beszéljünk, amely a 10. század első felének valóban fontos, befolyásos csoportja lehetett.

Fentebb már megemlékeztünk a vidékünkön fellelhető archaikus, steppei női viselet gyakori jelenlétéről is. Általánosságban egyébként a honfoglaló anyagban a női sírok a gaz-

Aranylemezek a nagykörűi férfisírból



Oroszlános öv és csat Kétpórol

dagabbak, ezeken belül is az ékszerek, a kaftánok és a lószerző szám ékei emelhetők ki. A férfiak sírjaiban az övön, s a hozzá kapcsolódó tartozékokon túl csupán a fegyverek érdemelnek hasonló figyelmet, de például a lószerzők már kevésbé díszesek. 2010-ben ugyanakkor Nagykörűben feltártunk egy rendkívül gazdag férfisírt. A halottat selyemköntösben temették el, amit a két alkarján és a két bokáján vékony aranypántokkal fogtak össze. Öve gazdagon díszített öntött aranyozott ezüstveretekkel ékesített bőrvölv volt, a csaton és az övvereteken egyedi palmettadíszekkel ékesítve. Ezek némi rokonságot mutatnak egyébiránt a kétpói lelet hármass életfamotívumával. Két dolog azonban teljességgel szokatlan a nagykörűi sír esetében. Az egyik az, hogy rendkívül gazdag aranyozott ezüstdíszekkel ékes lószerzője volt, a másik pedig, hogy a sírból semmiféle fegyver nem került elő, még csak egy árva nyílcsúcsa sem volt. Ez már önmagában is felvet jó néhány kérdést, főként annak ismeretében, hogy ugyanezen a vidéken találtunk egy hozzá hasonló temetkezést is. Ebben egy fiatal fiút temettek el hasonló módon Tiszánána-Cseh-tanyán.

De kik is lehettek ezek a férfiak, mi lehetett az ő feladatuk a társadalomban, a közösségen belül? Aranyszerelés ruhában, természetesen lóval, övvel eltemetve, de fegyverek nélkül? A választ sajnos ma még nem ismerjük. De talán az újabb történeti forrásértelmezések, s az esetleges újabb régészeti feltárások választ fognak majd adni erre a kérdésre is.

Dolgozatunkban tehát a Közép-Tisza-vidék leggazdagabb lelőhelyeinek tanulságait foglaltuk össze. Ez közel 28–30 lelőhelyet jelent, s a korabeli társadalomnak – ha úgy tetszik – főként az elitjét érinti. Természetesen nagy számban lehettek ezen a vidéken a honfoglalás korában olyanok is, akik földet műveltek, gondozták az állatokat, pásztorkodtak, azaz a mindennapok napszámosaiként éltek. Ők is itt hagyták a „lábuk nyomát” a vidékünkön, településeket, temetkezéseket hagyva maguk után. Jó néhány köznépi temetőt és települést is feltárunk már itt, a Közép-Tisza-vidéken is, de róluk, e társadalmi csoport hagyatékáról már egy másik cikkben fogunk majd beszámolni.



A kétpói csésze



Nagykörűi szíjvég

